

1946 április 4.
246 Lexington Avenue
New York ,16, N.Y.

Kedves Gyuri , levele nagyon nagy örömet szerzett nekünk és könnyű lenne ugy éreznem , hogy ime ott folytatjuk ahol abbahagytuk, mert barátságom épségben maradt és mit sem változott a hosszú évek folyamán . Csak azóta éreztem különben is ,hogy elszakadtunk egymástól térben ,amióta idevetődtem, ebbe a nagy idegen világba. Hisz amig odahaza voltam, Lajcsó minden nyáron kedves, eleven záloga volt a régi összetartozásnak és hirt is hozott rólatok . Olvastam is néhány Szlovákiába került irástokat / Herbertét is/ . Ide persze Lajcsó sem irt nekem , nem tudom mért ...tán nem kapta meg gyér levélkísérleteimet . A baj tehát nem ott van ,hogy rég nem találkoztam veletek ,de ott ,hogy hat esztendeje nem találkoztam önmagammalkivéve rettenetes aggodalmak és fájdalom pillanataiban ,... tompán vegetáltam többnyire. Az első ^{három} két év anyagilag keserves volt ---- nem lehettem együtt Gerggel ^{sem} ,aki New Yorkban lakott én meg Boston táján kaptam állást: de legalább nem fojtogatott az otthoniakért való aggodalom , ...itt még nem fenyegetett sorozás , és nagyon érdekes ,rendes munkám volt. Tervezést ,rajzot, kompozíciót tanítottam több igen rendes iskolában . Növendékeim kora 5 esztendő és 65 esztendő között váltakozott mindeniktől sokat és érdekeset tanultam és kitűnően megtanultam tanítani ...minden féle tanítványt ,dilettánst és művésznövendéket egyaránt. Oly meglepő eredményeket értem el , hogy magam sem hittem szememnek . Igen sok itt a tehetség --- csak amint kikerülnek a világba,elfogja őket a business szellem és legtöbbjé elkorcsosodik. Különböző és érdekes metódusokat és gyakorlatokat dolgoztam ki ... és különösen érdekelt a "nem művészek készülő" és öregek tanítása : valahogy éreztem ,hogy lehetne egy mai és mindenképp korszerű népművészet megszületésében segédkezni. 42-ben Gyuri már elhagyta volt Cambridge-t ,Andert bevették katonának :igy egyrészt

1946 IV. 4.

2)

nagyon elhagyatott lettem volna ott egyedül másrészt pedig a kurzusaim is vészesen megcsappantak a sorozások és háborús elfoglaltságok miatt : így New Yorkba kerültem , abban a reményben , hogy remek bizonyítványaimmal sikerül itt állást kapnom. Ebből sajnos nem lett semmi, részint korom részint idegen kiejtésem .. részint az is , hogy New Yorkban, olyan világhírek tolonganak állásokért, mint Chagal ! Próbálkoztam privát növendékekkel .. de ezek sem igen akadtak, a háború foglalt el mindenkit. Így egy új munkába fogtam , mely azonban szervesen összefüggött bosztoni tapasztalataimmal : idegbajos sőt örült növendékekkel foglalkoztam. Ez persze rém kimerítő de valóban érdekes volt és kiegészítette az egészségeseken szerzett tapasztalataimat. De keresetnek nem vált be , mert meglepően kevés kooperációt tapasztaltam még olyan ideg orvosok részéről is, akiknek súlyosan beteg páciensein sikerült tetemesen lendítenem. Ezek a derék orvosok oly féltékenyek a saját befolyásukra és olyan doktrinéren tartják be különböző kis ritusaikat , hogy nincs azaz eredmény, amellyel rendszeres kooperációra lehetne őket megnyerni. Mivel pedig csak általuk lehet növendékhez jutni , be kellett látnom , hogy megélhetést nem alapíthatok erre a tevékenységre. ...Tán türelmetlen is voltam , nem próbálkoztam elég konokul. Akkor sikerült egy elég jól honorált állami állást kapnom mint fordító ... ott részint igen unalmas és kinemelégitő de részint érdekes munkám is volt ... sajnos sok gépeléssel , amelynek tökélyére sokkal nagyobb súlyt helyeztek mint a fordításra magára . E téren pedig mint láthatja , nem remekelek. --- A majd két évig tartó igen fárasztó hecces hivatalos szereplés alatt nem értem rá mindazt leírni, amit tanítási éveim alatt tapasztaltam és kialakítottampedig ez ugy nekem mint másoknak is hasznát lehetett volna. Most , annyi munka , izgalom és bánat után : úgy érzem elfeledtem mindent és üres vegyok mint egy törött kancsó, amelyből minden csepp kiszivárgott. Egész itteni munkámból az maradt meg , hogy néhány, ésőt egy csomó

tanítványom még a harctéren is hű maradt hozzám ...és amint hazatértek
kötetnyi érdekes skizzel rohantak hozzám : valóban első nap . Mások ~~is~~
még most is kérdenek tőlem egyet és mást és nem egy így szólít levelében :
" Életem egyetlen tanára".... Ez megható és jól esik ...de sem anyagi^{ag}
sem szellemileg nem lehet a múltból élni ...illetve a múlt munkájából.
~~É~~ E nyáron leépitettek ... majdnem ugyanabban a rémes napokban
mikor drága Kari fiam és édes Irénem haláláról értesültem ... épen
akkor, amikor leginkább rászorultam arra a támaszra, amit az érdekes
munka ad meg az embernek Azóta minden próbálkozásom dugába dőlt
---- teljesen elbutulok és elrenyhülök --- és buskomor leszek.
Anyagilag ez hála Istennek nem jelent ma katasztrófát ..mivel közben
Gergely elismert illusztrátor lett és jelenleg eleget keres arra , hogy
mindketten rendesen megélhessünk . Persze ránkférne az én keresetem is
mert többet küldhetnék haza is és félre is tehetnék valamicskét , mint
tavaly , ami itt duplán fontos mert itt senki se törődik senkivel ha
megszorul vagy ha Isten mentsen tőle ..csak néhány hétre megbetegszik.
Nem beszélek persze a hivatalos magán-jótékonytságról , amelyet nagy
fokban gyakorolnak ... de amelyre Isten ments rászorulni...~~De~~ De mint
mindtam , főleg lelkiileg katasztrófa a tétlenség számomra. Amúgy is
rémes honvágyam van ... és buta fejjel nem tudom megtanulni , hogy
az amit én elsősorban otthonnak éreztem , amiből irtam és festettem :
a körtvélyesi világ már nincs. Én a szívemmel és képzeletemmel mindig
múltlakó voltam /csak az igazságérzetem és az eszem járt a jövőben.
Már pedig ^(az ember) nem ir verset az eszével és az igazságérzetével ..legalább
én nem. Amellett képtelen vagyok angolul -irodalmi értelemben- írni /
egy furcsa jargont beszélek, amelyet csak a beavatottak méltányolnak .
Igy hát itt szellemi rohadásra ítéltetem. Gerg meg nagyon szeret
itt lenni ... hála Istennek és sajnos ... mert nehéz lenne tőle
elszakadnom , annak ellenére , hogy ötán belenyugodna ebbe a műveletbe.
----- Ami szintén nem szolgál örömemre. ---

Arra is nehezen szánnám rá magam ,hogy itthagyjam két fiamat . Otthon sajnós már nincs fiam ...ami duplán fáj mert mindabból amit megtudok , látom ,hogy Karim emberileg sokkal közelebb állt hozzám ,mint azt néha ál-üzletiessége miatt sejtettem. Az is fáj , hogy nem tettem eleget érte soha semmi tekintetben , és hogy meg tudtam tőle válni a veszélyes időben. Láthatja ,kedves régi Gyurim, hogy elég tépett és elkinzott, vagyok és az a néhány barát aki itt van annyira más utakon jár mint én, --- és annyi sok között^{ük} és köztem a valóságos kilométer szám--- hogy nehezen kerül össze az ember és soha sem ér rá "közösön gondolkodni"; ami asszonyi elmére nézve a legmegtermékenyítőbb művelet. Még Gyuri fiamat . és Oszkárt is alig látom egyszer kétszer évente, néhányórára. Andris ...hogy hála Istennek jó örömről is beszámoljak.... múlt héten ért haza a németországi katonáskodásból ...jószerben és elég jó kedélyben . Hála Istennek nem volt része súlyosabb megpró^obáltatásban, mert közvetlenül a német ~~...~~ megadás előtt került csak tengerentúlra, miután hála Istennek mindenfélére kiképezték ,rossz térde miatt nem lévén gyalogsági szolgálatra alkalmas. Többek közt elég jól megtanult oroszul ée folytatni szándékszik ebbeli tanulmányait. Polgári pályája szerint német szakos tanárnak indult ... reméli ,hogy most az orosz nyelvet is taníthatja idővel. Ép a doktorátusa előtt vonult be..most aztán sokat feledett is és elég nehéz lesz letenni a vizsgát. Itt olyan mandarin tisztelet pótolja a régi "tapasztalat-tulbecsülést" ,hogy minden vizsga rendkívüli előnyökkel jár . Valódi vizsga -halmozást üznek gyakran igen felületes alapokon ..gyakran rém részletes és "elaborate" tanulás sőt magolás után. Mindig azt véltem ,hogy az emberi állat nagyjában egyforma mindenütt ... itt rájöttem ,hogy csak a kivételes emberek közt van valódi internacionális közösség...az átlag ,akit a formák és társadalmi keretek kötnek.... oly különböző az európaiktól mintha val^oban nem egy fajta lenne. Mivel a kivétel mindenütt ritka madár ... nagyon egyedül érzi magát a magamfajta öreg Európai .

Gyuri fiam nagyon jó ekonómus --a közvélemény szerint . Ha elmondja nekem teóriáit megértem és élvezem őket ... de egy szót sem értek belőle ha leírja szakszerűen. Legtöbbet adópolitikával foglalkozik... amelyhez egyetlen közöm persze a teljes negáció... mivel nem szeretek adót fizetni . De belátom ez nem helyes szempont és nem mérvadó.

Andris irt egy néhány érdekes irodalmi tanulmányt tanuló évei alatt, szenvedélyesen élvezi és érti az írott szó szépségét és értékét....

Nagyon fájlalja, hogy nincs tulajdonképeni anyanyelve ;.. nem tudott nagy nyelvérzéke ellenére teljesen angollá vedleni mert német tanulmányokat folytatott , magyarul még elég jól beszél de nem tökéletesen, ---- szóval nem olyan intim egy nyelvvel sem , hogy versírói vágyát és tehetségét kiélhesse. Ezen sokszor búsul. Jelenleg ,hála Istennek nem ér rá busongani : mert nagyon kedves és mindenkép szeretnivaló feleségének örvend egy évi távollét után. Gyurkónak is igen rendes ,jó és ---ami nála fontos --- engedelmes kis feleséget adott a jó Isten.

Lajcsó fiatokról csak azt tudom --- Salvendy és mások révén , hogy jól van , az egyetemen dolgozik és buzgón gondoskodik az emberi nem szaporodásáról , aminek mindannyian szívből örvendünk. Sokat adnék érte ha viszontláthatnám kedves nyári gyerekeimet . Nagyon sokat gondoltam Ferkőre a háboru alatt ---hála a jó Istennek, hogy jól van és mindenképen a jó uton . Ancsit ölelem és ne változtasson túl gyakran férjet " selten kommt etwas Besseres nach!" üzeni neki öreg Máli nénije. Lásson inkább hozzá néhány gyerek létrehozataláhozvallom, hogy ez a leghasznosabb női tevékenység..... Bár más munka sem árt közben és később! Gertrudot szeretettel ölelem.

Herbertnek irtam egy csomó levelet ---olyat is amelyet nem szeretnék elveszve vélni. Kértem is tőle és kérdeztem is egyet mást :arról , hogy milyen munka és megélhetési lehetőségeim lennének ha mégis haza vetődnek és arra is kértem nem ajánlhatna be engem itt arra az esetre ha újra megindul a Hungarian Reference Library. MÁSOKRÓL is irtam!

Hálásan olvastam versemet és kedves üzenetét a "Fényszórbban" — és végtelenül örültem első és eddig egyetlen rövid néhány kedves meleg időtlenül fiatal sorának. Irjatok kérem ... kimondhatatlanul jól esik ha irtok. Hogy van Anna ... és megvan-e a lánya? Sajnos ez ma mindig döntő kérdés! Könyveit nagyon várom Gyuri, de máig semmi sem érkezett "erbert mért nem küldi el nekem amit időközben irt --- legalább azt amit legjobban szeret belőle. Egy nagyon szép hazatérés versét olvastam a Jövőben. Volna -e értelme haza küldeni innét valami írást ... és mit miről? Uj versem nincs mind belémszorult az idegenség keserűségében. Van egy rég elkezdett regényem ... amelyet szeretek. Irtam "erbertnek, hogy kutassa fel szegény, öngyilkos lett Komor Bandi barátomnak írásait... felesége él... volt két érdekes, finoman bájos kézírata: A Kisértet és valami Merlin történet, amelyen akkor dolgoztam amikor elmentem. Simkóékról tudtok -e valamit? Nagyon félek

Mi lett Füleppel? hol tart, ha megvan? Kit szerettek odahaza az írők közül ... írás-és - emberileg? Nagyon értem azt, amit a mai ifjuságról ir, Gyurikám, már otthonlétem alatt gondoltam ilyesmit. Hát még azóta mennyi mérget, vigasztalan nyomoruságot nyeltek, szegények. Rengeteg jóvátenni való van És vén napjaimra sokkal többre becsülöm a nevelés, tanítás hatását mint ifju koromban. Gergely sokban egész olyan mint volt, de sokban hihetetlenül más lett. A legkülsőbb és a legbelső réteg változatlan némiképp.... de közben annyi sok, amit nem értek és teljesen titokzatos és idegen előttem. Remek gyerek-könyveket csinál, egész sajátos és a mesék igazi szellemét kifejezőket. Azonkívül rém ügyes a technikája is, sikerét valószínűleg első sorban mulatságos és bájos rajzának köszöni és nagy naturalista rajztudásának: ^{2/6} mint annak, amit én legjobban szeretek bennük: a nagy fantáziának és a remek kompozíciónak. Itt ügyesség nélkül lehetetlen érvényesülni ... viszont tudnak is technikailag minden elsajátíthatót. Nagy divatja van a primitíveknek de még azoktól is ügyeskedést várnak. Persze ez nekem nem felel meg: mindig ügyetlen voltam és félek is az ügyesség üres örvényeitől.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Sikerült is csomó növendékem ügyeskedésének gátat vetni... aminek örülök, ha üzleti chance-akat rontottam is vele, amit nyíltan bejósoltam nekik. Annak örültem, hogy vállalták ezt a hátrányt. Itt mindenben olyan művészetet akarnak azok, akik vesznek és eladnak: ami vagy európai márka... vagy másképp, újszerűen hat; de alapjában véve teljesen azonos a megszokottal. Ugy ahogy egy ruha-facon újszerű legyen, de nem az alapszabásban... csak az akszesszóriumokban. Persze nem a jókról beszélek... akiket valahogy nem adatott meg megismernem... de arról a csomó átlag művésztől, akik a közönség ízlését alakítják. Lehetne jobbat is beadni az embereknek: de minden ezer ügynök és közvetítő kezén megy át, míg a közönséghez kerül. A kiadók például alaposan átírják a könyveket, eltekintve attól, hogy már előzetesen átírják az íróval *a irandót.* És persze, ez nem egy egységes szellem, de a best seller érdekében történik. Sok jót is lehetne és fogok is még erről a világról írni: de az mind az eredeti emberi természetből és a viszonylagos szabadság gyökeréből ered --- ritkán a kultúra szelleméből. Valakimatriarchátusnak csúfolta ezt a világot... elég helyesen. Ennek is óriási hátrányai és számos előnyei vannak. Előnyök a lehetőségek megszületésében... hátrányok a felhasználásukban, ahogy felületesen össze foglalthatnám. Drága Gyurim, éjjeli két óra van és holnap egy kis alkalmi munka vár rám reggel. Még csak annyit, hogy irtam Horváth Jánosnak, aki Hatványéknál hivatalnok volt és tán ma is az. Régi bizalmi emberünk és barátunk. Ha butort akartok kölcsönbe forduljatok hozzá, akár Kovács Sophie révén, aki úgy vélem ösmeri őt. Adjatok neki listát a holmiról a rend kedvéért. Ő tudja mi az enyém, mi Kari fiam özvegyének tulajdona a beraktározott holmi közül. Horváth tudtommal a Mérleg ucca 9 alatt vagy a Zrinyi ucca 3 romjai között fellelhető... amelynek úgy vélem egy részét lakják. Azt ami enyém a butorból boldogan adom rendelkezésetekre, jobb helyen nem várhatja hazatérésemet. / Ha azonban már más valaki használna egyes darabokat, nem szeretném elvenni... válasszatok abból ami szabad, bár nálatok szeretem tudni holmimat legjobban. /

Sikerült is csomó növényekem ügyeskedésének gátat vetni... aminek
Változatlan szeretettel régi Málitok.

örülök, ha tőletei önmagukat rontottam is vele, amit nyíltan
bejósoltam nekik. Amik örültem hogy valahányszor a hátrányt.

Itt mindenesben olyan művészetek akarnak szökni, akik vesznek és eladnak.

ami vagy európai márkák... vagy másképp, utasítottan hát; de alapjában véve
regi divattal.

*Ami a Székely - Székely
és Hebe de a csókolom -
regi divattal.*